

Л.В.Бешеvecь,
канд. пед. наук,
доцент,
Криворізький ДПУ

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ СУЧАСНОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті розкривається зміст понять "гуманізм", "педагогічний напрямок", зроблено огляд сучасних напрямків гуманістичної педагогіки та узагальнено результати.

В статье раскрывается содержание понятий "гуманизм", "педагогическое направление", сделан обзор современных направлений гуманистической педагогики и обобщены результаты.

The article deals with the substance of concepts "humanism", "pedagogical direction". The different directions of humanistic pedagogic are analyzed.

Аналіз шкільної практики дозволяє говорити про те, що та експериментальна робота, що проводиться в освітніх закладах, не має нічого спільного з пріоритетною орієнтацією на гуманізацію освіти, і залишається на рівні декларування. Так, наприклад, при переході на диференційоване навчання часто відбувається соціальне розшарування школярів, при конкурсному відборі учнів зростає тривожність дітей та їх батьків; при необгрунтованому підвищенні навчального навантаження зростає знервованість не тільки учнів, а й учителів. Ці негативні вияви пояснюються цілою низкою причин, серед яких значну роль відіграє невизначеність обгрунтування гуманізації освіти як соціально-педагогічного явища, недостатнє вивчення й систематизація досвіду вітчизняних і закордонних педагогів-гуманістів та гуманістичних теорій освіти.

Ідеї "нового гуманізму" в школі та саморозвитку учнів висунуті Г.Альтшуллером, І.Акимовим, В.Клименком, Р.Штайнером, М.Ліпманом, Ш.Амонашвілі. Дослідницький матеріал з теми багатий, але розрізнений, так як ідеї та принципи гуманізму в європейській освіті ніколи не розглядались систематично й історично ні в педагогіці, ні в філософії. Тому метою нашої статті ми поставили: зробити огляд основних напрямків сучасної гуманістичної педагогіки; узагальнити результати; розкрити зміст поняття "гуманізм", "педагогічні напрямки", зробити висновки.

Під гуманізмом ми розуміємо історично змінну у відповідності з розвитком суспільства і його культури систему поглядів, що визнає цінність кожної окремої людини і спрямована на

визнання суспільством цієї цінності як реального фактора й основної мети розвитку даного суспільства.

Під педагогічним напрямком розуміємо особистісне виявлення педагогічних поглядів, які характеризуються певною концептуальною спільністю, що розвиваються і підтримуються протягом певного історичного етапу.

Виникнення сучасної гуманістичної педагогіки пов'язують з розпочатим на межі XIX-XX століть суспільним рухом за „нове виховання”, викликаним кризовим станом традиційної освіти і потребою в її реформуванні. Ідейною основою цього руху слугували неогуманістичні концепції в філософії, психології, соціології, педагогіці. Саме в той період актуальними і значущими стають такі положення: індивідуальна основа кожної окремої людини самоцінна і не може бути однаковою ні з якою іншою; природа створює передумови для народження і розвитку людини, але людина, що розвивається, проходить своє становлення через єдність взаємодії з оточуючим світом і свідомого перетворення своєї внутрішньої природи; людина безперервно діє в цьому світі, причому вона здатна діяти вільно і відповідально; людина відкрита для рівноправної взаємодії з іншими людьми і зовнішнім світом; людина реалізує сама себе через знаходження в іншій людині позитивного; людина прагне до переосмислення свого життя. Становлення сучасної гуманістичної педагогіки не було уніфікованим суспільним рухом. У сфері шкільної освіти це виявилось у виникненні різних напрямків, які по-різному вирішували проблему цілісного розвитку дитини.

У сучасній педагогічній науці під гуманізацією слід розуміти введення в навчально-виховний процес людських критеріїв і перш за все моральності, духовності й краси. Дитина народжується, щоб стати людиною: неповторною, унікальною, корисною для суспільства і для себе. Вона потребує того, щоб їй допомогли стати людиною. Гуманізація навчально-виховного процесу полягає в тому, щоб перетворити педагогічний процес в силу тяжіння для учня, вірити в дитину, ставитись до неї гуманно й оптимістично, всі засоби, форми, методи шкільної роботи повинні бути спрямовані на розвиток індивідуальності, унікальності особистості. Гуманізація – це поворот системи освіти до учня, це – створення максимально сприятливих умов для розкриття і розвитку його здібностей, для його самовизначення [3, с.119].

Сучасний етап розвитку гуманістичної педагогіки (70-90-ті роки XX століття та початок XXI століття) можна описати цілим

рядом напрямків, серед яких значне місце посідає “розвиваюче навчання”, представлене такими освітніми моделями:

“Навчання мисленнєвим операціям” (А.Ресс, С.Бассерман, А.Джонас, А.Ротштайн) – орієнтація на розвиток мислення, на формування мисленнєвої культури; виявлення й удосконалення таких операцій, як збір і організація інформації, порівняння, підсумування, визначення, класифікація, аналогія, оцінка, узагальнення, прогнозування, прийняття рішення, застосування знань в нестандартній ситуації; стимулювання критичного ставлення до учіння.

“Розвиваюче навчання” (В.Давидов, Л.Занков) – навчання на високому рівні труднощі; основою навчальної діяльності визначається усвідомлена активність школяра; орієнтація на пошуковий характер навчальної діяльності, на самостійне мислення, міркування, узагальнення й оцінку; опора на індивідуалізацію в роботі з дітьми і особливу довірливу атмосферу в ході взаємодії з дитиною.

“Педагогіка співробітництва” (Ш.Амонашвілі) – залучення дітей до процесу створення самих себе через розвиток пізнавального інтересу, самостійності в учінні, емоційної й естетичної чуйності.

“Прискорене навчання” (Г.Лозанов) – оптимізація процесу пошуку та застосування навчальної інформації за рахунок активізації інтелектуальних і емоційних особливостей людської свідомості; створення умов для творчої навчальної діяльності, забезпечення атмосфери безпеки, радості, самоповаги, внутрішньої впевненості й пошуку; опора на оптимальне поєднання різних видів діяльності.

“Конфлуентне навчання” (Т.Браун, Г.Кастілло) – цілісний розвиток емоційних й інтелектуальних здібностей дитини в ході індивідуального і сумісного навчання; актуалізація активності, відповідальності; опора на емоційно-образне і логічне пізнання світу.

Другим напрямком є педагогіка творчості, яка спрямована на вирішення двох взаємопов’язаних проблем: проблеми особистісного самовдосконалення і проблеми створення сприятливого середовища для реалізації творчого потенціалу дитини. У практиці школи творчий підхід представлений такими педагогічними моделями:

“Синектика” – (В.Гордон) – розвиток творчого мислення, уяви; відмова від односторонньої запрограмованості в навчальному процесі; створення умов для природного виявлення усього спектру

почуттів.

“Пізнавальна уява” (Б.Галіан) – активізація неусвідомлених здібностей людського мозку шляхом релаксації; орієнтація на свідоме управління уявою, що сприяє розвитку розумових здібностей.

В основу педагогічного напрямку холістичної школи покладена ідея кроскультурної побудови змісту шкільної освіти. Представники цього напрямку будують освітні моделі на основі інтеграції методологічних основ східної та західної філософії. Даний напрямок представлений такими моделями:

“Психосинтез” (Р.Ассагіолі) – залучення дитини до процесу, що дозволяє їй доторкнутись до власного інтуїтивного центру, усвідомити у своєму внутрішньому світі неузгодженість та синтезувати внутрішню енергію на самовдосконалення й позитивну самоорганізацію.

“Цілісна школа” (Р.Міллер) – розвиток цілісної природи дитини з опорою на активізацію емоційно-чуттєвої сфери, на підтримку достоїнства, самоповаги; створення атмосфери соціальної комунікабельності; набуття знань і умінь через єдність мислення, почуттів і дій; формування особистої відповідальності й соціальної відкритості.

Особливо актуальна для реалізації комунікативного підходу проблема міжособистісної взаємодії. Основні ідеї цього напрямку представлені такими моделями:

“Поведінкова методика морального розвитку” (С.Ваймер) – розвиток навичок зі створення доброзичливої, безконфліктної атмосфери в ході спільної навчальної діяльності, а також виходу з конфліктних ситуацій.

“Школа співробітництва” (Е.Паризер) – створення атмосфери інтелектуальної єдності між учасниками навчального процесу; організація спільної навчальної діяльності відбувається при дотриманні принципу недоторканості приватного життя учнів.

“Шкільне співтовариство” (Д.Соломон, Е.Шейпс) – створення школи за принципом великої сім’ї, де всі покликані піклуватися один про одного; створення сприятливого середовища для спільного прийняття рішень і спільної перетворювальної діяльності; створення ситуації успіху.

“Комунарська методика” (І.Іванов) – духовна єдність вихователів і вихованців у перетворенні оточуючої дійсності; створення системи відносин творчої співдружності поколінь;

активне включення кожного вихованця в спільну діяльність на спільну користь.

“Театральна педагогіка” – театралізоване відтворення в ході навчального процесу особливостей, того часу, простору й культури, які визначені навчальною темою; в ході підготовки до театралізації вивчаються майже всі дисципліни, розвиваються всі сфери людської особистості.

Культурологічний напрямок розвитку гуманістичної педагогіки представлений такими підходами: гуманітарний, інтегрований, екологічний.

Гуманітарний підхід реалізується в таких освітніх моделях:

“Школа діалогу культур” (В.Біблер) – включення дитини в ситуацію події в просторі культури; навчальний процес будується на основі вживання в різні культурні пласти часу, починаючи з античності; навчання організується як діалог між представниками культури певного історичного періоду й дитиною; використовується принцип “занурення” в культурні епохи.

“Мистецтво” (Б.М.Неменський, Д.Б.Кабалевський) – орієнтація на формування морально-естетичної чуйності; виховання бережливого ставлення до предметів культури, “олюдження” предметів культури; виявлення та вдосконалення форм самовираження в мистецтві на основі оволодіння прийомами творчої діяльності.

Інтегрована школа, як наступний підхід до реалізації культурологічних основ в освіті, орієнтована на надання рівних шансів для повноцінного шкільного життя для дітей з різними відхиленнями; створення атмосфери терпимості, взаємодопомоги, відповідальності; використання форм і методів навчання, які гарантують дитині максимальну спеціалізацію навчання; спілкування нормальних та неповноцінних дітей сприяє соціалізації одних та моральному зростанню інших.

Екологічна освіта пов’язана з орієнтацією школи на формування екологічно-ціннісного ставлення до світу і представлена моделями:

“Глобальне мислення” (Д.Хассард) – створення сприятливих умов для співробітництва у вивченні екологічних проблем з однолітками з інших шкіл та інших держав через систему “Еконет”.

“Зелений дім” (С.Алексеев) – формування навичок здорового способу життя, емоційної чуйності; аналіз екологічних проблем місцевого й глобального значення.

Слід зазначити, що в наш час вважається найбільш актуальним культурологічний напрямок гуманістичної педагогіки.

Завершуючи огляд основних положень гуманістичної педагогіки, можна зробити деякі узагальнення:

1. Гуманістична орієнтація властива педагогічній практиці, але можливості її реалізації визначаються позиціями педагогів і вихованців, їх суб'єктивними особливостями, соціально-економічними й культурними умовами середовища.

2. Інваріантними ознаками гуманістичної педагогіки є такі установки: цілісний розвиток дитини (виявлення та вдосконалення інтелектуальної, емоційно-чуттєвої, духовної та вольової сфер дитини в їх єдності); особистісна орієнтація: а) у кожному своєму вихованці вчитель бачить унікальну особистість, б) він послідовно досягає того, щоб кожен його вихованець у самому собі бачив особистість, вважав себе нею, в) учитель прагне до того, щоб кожен вихованець бачив особистість в кожному із оточуючих його людей, цінував та поважав гідність іншої людини; діяльнісний підхід (учіння через досвід); культурологічний підхід (засвоєння моральної основи загальнолюдських цінностей, опора на універсальність, принципи та норми, пізнання краси світової й національної культури).

3. Сучасна гуманістична педагогіка представлена варіативними освітніми напрямками, сутність якої не може бути зведена до єдиної універсальної схеми. Сутнісною рисою неогуманізму є високий ступінь педагогічної самодіяльності, поєднаний з мобільністю змісту, що використовується, варіативністю форм і методів взаємодії вихователів і вихованців.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике / Ш.А.Амонашвили. – М.: Просвещение, 1996. – 321 с.
2. Сманцер А.П. Гуманизация педагогического процесса в современной школе: история и современность / А.П.Сманцер, Л.В.Кондрашова – Мн.: Бестпринт, 2001. – 308 с.
3. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя / А.В.Хуторской. – М.: Владос-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
4. Пивнева Н.В. Гуманистические направления в образовании: истоки, этапы развития и современность / Н.В.Пивнева // Гуманитарные и социально-экономические науки, 2008. – №1. – С.35-38.